

Psihologija žene

Tragom krize identiteta žene

Mihály SZENTMÁRTONI

UVOD

Nema valjda beskorisnijeg i težeg posla od dokazivanja očitih činjenica, samih po sebi razumljivih datosti. Takva je istina da između muškaraca i žene postoje ne samo biološke, fiziološke i hormonalne nego i psihičke i duševne razlike. A ipak se uvijek nanovo postavlja pitanje o toj očitosti, a problematika se osobito žestinom zaoštrava u nekim feminističkim krugovima. No ideologijom se ne mogu rješavati činjenice, za što smo imali dovoljno očit dokaz u velikim proklamacijama komunističke ideologije o »jednakosti žene« u zemljama realnog socijalizma. Aleksandra Birinkova, tajnica Centralnog Komiteta sovjetskih sindikata još godine 1974. trijumfalno piše:

U ovaj čas 51 posto zaposlenih u privredi su žene. Žene su nazočne u različitim sektorima nacionalne ekonomije: u svakoj radionici i tvornici, u kolhozima one obavljaju visokokvalificirane poslove, upravljaju teškim strojevima; sjede za upravljačem kamiona, brodova i aviona. Žene su direktori čitavih tvornica. Ženama se povjeravaju visoke državničke funkcije: devet žena obavlja funkciju zamjenika predsjednika, ima dvadeset i osam ministara žena, 33 posto inženjera su žene, u poljoprivredi 50 posto zaposlenih su žene, tri četvrtine liječnika su žene . . .

I tako nastavlja trijumfalno nabrojanje profesionalnih aktivnosti žene. No nije sasvim očito, da je time riješen problem žena u SSSR-u komentira taj pristup psiholog i antropolog V. Marcozzi.¹

No čini se da osnovni problem i nije u različitosti između muškarca i žene, nego u poznavanju i priznavanju jedinstvenih i pozitivnih osobina ženske duše. To je na prvi pogled pomalo apsurdno jer znamo da relativno više žena traži pomoć u psihološkim savjetovalištim, duhovni razgovor kod svećenika, lakše se otvaraju i pružaju uvid u zbivanja svoje duše nego muškarci. A ipak stručna psihologijska literatura više prostora i pozornosti obraća istraživanju razvoja dječaka nego djevojčice (dovoljno je sjetiti se Freudove psihoanalize), psihologijske udžbenike pišu uglavnom muškarci, pa se osjećaju sigurnijim na vlastitu tlu.²

1 Citirani opis potječe iz propagandnog časopisa *L'Unione Sovietica*, 22. ožujka 1974, str. 21, kako ga navodi V. MARCOZZI, »Uomo e donna: uguali o complementari?«, u AA. VV., *Donna, uomo, persone*, Roma, Abete, 1978, str. 53.

2 Jedna od iznimaka jest knjiga H. DEUTSCH, *Psicologia della donna adulta e madre*, Torino, Einaudi, 1957.

Mislim da ne bismo napravili veliki korak naprijed u našim razmišljanjima o stanju i ulozi žene u suvremenom društvu i Crkvi kad bismo jednostavno sabrali i nabrojili razlike između žene i muškarca.³ Radije ćemo pokušati prodrijeti u dušu suvremene žene i otkriti što ona misli o sebi i kako se doživljava. Čini mi se, naime, da je osnovni problem kriza identiteta same žene, tj. njezina nesigurnost s obzirom na osnovno pitanje: tko sam ja?

Naše će izlaganje imati dva dijela, dvije tematske jedinice:

1. Diferencijalna psihologija spolova, tj. razlike između žene i muškarca, i
2. Žena pred samom sobom, tj. kriza identiteta žene i nove perspektive.

DIFERENCIJALNA PSIHOLOGIJA SPOLOVA

Biološke osnove spolnih razlika

Gdje počinje razvitak spolnih razlika? Još uvijek traje rasprava između predstavnika nativizma, koji drže da su sve spolne razlike urođene i ambijentalista, koji misle da je većina tih razlika stečena. Danas se ponovno javljaju glasovi o biološkim osnovama različitosti spolova.

Alexis Carrel, nobelovac za medicinu, piše:

Razlike koje postoje između muškarca i žene nisu posljedica samo toga što imaju različite spolne organe ili zbog različitog odgoja. One potječu od mnogo dubljeg razloga, a taj je što je čitav organizam impregniran kemijskim tvarima koje izlučuju spolne žlijezde. Nepoznavanje te osnovne istine navela je neke feministkinje na ideju da spolovi mogu imati jednaki odgoj, jednaka zanimanja, jednake vlasti, jednake odgovornosti. Zapravo, žena se duboko razlikuje od muškarca. Svaka stanica njezina tijela nosi na sebi pečat svojega spola. Isto vrijedi i za ostale organske sustave, a povrh svega za njezin živčani sustav. A fiziološki su zakoni isto tako neumoljivi kao zakoni fizike. Nije moguće nadomjestiti ih ljudskim željama. Moramo ih prihvatiti onakve kakve jesu. Žene moraju razvijati svoje sposobnosti u smjeru svoje naravi, a ne pokušavati oponašati muškarce.⁴

Ta osnovna biološka razlika nužno se očituje onda i na psihičkoj razini. Razlog za to je intimna povezanost između duše i tijela. Duša nije neki »andeo u tijelu«, nego forma tijela, pa je stoga sav osjetilni psihički život (osjeti i čuvstva, sklonosti i imaginacija) uvjetovan od biologije, isto kao što je i intelektualna psiha uvjetovana, uključujući tu estetske, moralne i religiozne osjećaje.⁵

Nije nam svrha i ne osjećamo se kompetentnim da dublje zalazimo u

3 Klasično djelo tog tipa je E. E. MACCOBY and C. NAGY JACKLIN, *The Psychology of Sex Differences*, London, Oxford Univ. Press, 1975.

4 Usp. MARCOZZI, nav. dj., str. 54-55.

5 O takvim razlikama opširno i uvjerljivo raspravlja u svojoj knjizi O. ŠVARC, *Psihologija seksualnosti*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1964.

sferu biologijskih razlika. Ipak ćemo spomenuti dva područja na kojima se danas intenzivno istražuje i dobivaju se zanimljivi rezultati. Prvo takvo područje tiče se početaka spolnih razlika u najranijoj fazi embrionalnog razvoja. Jedno od najzanimljivijih otkrića biologijskih činjenica posljednjih godina jest spoznaja da genski činitelji ne određuju čovjekov spol na jednostavan i izravan način. Jedinka se može roditi s kromosomskim parom XY (to je genski model muškog), a da ipak razvija ženske spolne organe, uz sve psihičke posljedice ženskoga. I obratno, jedinka može imati genski par XX (tj. genski žensko), a razviti se u muško.

Naime, ono što određuje da li će se neka skupina nositeljica kromosomskih parova XY ili XX razviti u muško ili žensko jest prisutnost spolnih hormona u kritičnoj fazi embrionalnog razvoja. Čini se da je kromosom Y nužan da pretvori još nediferencirane gonade u testise. U daljem razvoju testisi su odgovorni za lučenje androgena, tj. muških hormona, koji omogućuju razvoj penisa umjesto vagine. Ako hormona Y nema, gonade će se razviti u jajnike.

Neobično je otkriće da nije pronađen nijedan hormon koji bi bio odgovoran za razvoj ženskog genitalnog aparata. Iz toga se zaključuje da ljudski embrij ima izvornu sklonost da se razvije u žensko. Osim toga, to bi značilo da putem razlike u hormonalnoj produkciji za vrijeme fetalnog razvoja kao i u pubertetu, moguće je imati raznolikost širokog spektra s obzirom na biološke osnove muškosti i ženskosti.⁶

Druga istraživanja tiču se razlika između moždanih struktura. Čini se da žene imaju manje »specijalizirane« hemisfere nego muškarci. Posljedica je toga da muškarci bolje funkcioniraju u onim zadacima u kojima dvije hemisfere ne ulaze u kompeticiju, ne natječu se, dok su žene uspješnije upravo u onim vještinama i radnjama koje traže brzo prekopčanje s jedne hemisfere u drugu. Tako je pronađeno da djevojke imaju razvijeniju verbalnu sposobnost, dok dječaci prednjače u vizualno–prostornoj percepciji i u matematičkim sposobnostima.⁷

Već na temelju tih, u osnovi šturih podataka, možemo se složiti s psihologom i antropologom V. Marcozzijem, koji kategorički tvrdi: »Krivo je reći da je žena jednaka muškarcu. Žena nije jednaka muškarcu. Međutim, sasvim je nešto drugo tvrditi da ima ista prava kao muškarac. A ta ravnopravnost počiva na naravi: na početku stvori Bog čovjeka. Ali oni imaju različite ličnosti: muško i žensko stvori ih. Možda pritom olako zaboravljamo da ravnopravnost traži i to da se poštuje razlike, različitosti u ličnosti.«⁸ Upravo nepoštivanje tih psihičkih razlika izvor je mnogim sukobima i nesporazuma u brakovima odnosno u odnosu između muškarca i žene. Pogledajmo stoga neke suptilne psihičke razlike.

6 Usp. D. KIMURA, »Cervello maschile e femminile: La differenza nascosta«, u *Psicologia Contemporanea* 13(1986), 78, str. 50-57.

7 Usp. D. GOLEMAN, »Le attitudini particolari dei due sessi: cominciano forse nel cervello?«, u *Psicologia Contemporanea* 8(1981), 43, str. 10-19.

8 Usp. V. MARCOZZI, nav. dj., str. 65-66.

Psihicke razlike između spolova

Ne težimo za iscrpnošću, već više kao primjer spominjemo neke suptilne razlike između muškarca i žene koje su često izvor nesporazuma.

Spolovi se razlikuju u rasporedu i korištenju životne energije. Muškarac ima usredotočenu, koncentriranu energiju. Sposoban je za velike napore, osobito u tzv. statičkom naporu (nositi teret), ali se zato više iscrpi i treba duži odmor. Naprotiv, ženska je energija nekako više razlivena po cijelom organizmu, troši manje energije odjednom pa može dulje izdržati. Bez razumijevanja tih razlika događaju se mnogi nepotrebni sukobi u brakovima. Jer muškarac radi nadulje: može napeto raditi nekoliko sati, pa i nekoliko dana (npr. duga vožnja), a zatim osjeća iscrpenost i neodoljivu potrebu za duljim odmorom. Iz toga se može razumjeti zašto se na povratku s posla baca u naslonjač; nije uvijek zanemarivanje žene ako nije spreman odmah pomoći u kući. Naprotiv žena gubi odnosno troši energiju postupno, polagano i brzo je obnavlja. Njezin ritam rada je drukčiji: radi u kraćim intervalima, s mnogo kratkih, jedva primjetnih odmora. To joj omogućuje da radi 12 do 15 sati dnevno i da se može posvetiti različitim poslovima istodobno (to je vjerojatno jedna od posljedica prije spomenute manje specijaliziranosti hemisfera). Muž je nerijetko optužuje da ne može mirovati ni čas – stalno nešto radi.

Ta različita raspodjela životne energije ima svoje posljedice i u seksualnom doživljaju. I seksualne energije muškarca su usredštene, bude se naglo i snažno. Ženino tijelo u ljubavi slijedi pak polagani ritam. Prije nego što se osjeti seksualno nadražena potrebno joj je da se razbudi cijelo njezino tijelo, budući da je i seksualna energija nekako razlivena po čitavu tijelu. Zgodno jedan autor uspoređuje muškarca i ženu s dva plamena: muškarac je kao plinski plamen – upali se odmah i gasi se odmah; žena je kao plamen od ugljena – treba vremena da se zapali, ali se i gasi sporije.

Razlika ima i na području osjećajnog života. Osjećanje se definira kao uzbuđeno stanje organizma koji se očituje u osjećajnom doživljavanju, fiziološkim promjenama i osjećajnom ponašanju. Osjećanje ne nastaje samo od sebe, nego uvijek ima neki situacijski uvjet što ga izaziva. Muškarac se teže uzbuđi, ali kad doživljava neko osjećanje, ono je obično trajnije nego kod žene. Odatle dojam da je muškarac stabilniji, teže ga je izbaciti iz ravnoteže. Svoje osjećaje ne pokazuje izvana, nego ih usmjerava u neku akciju. Žena je mnogo osjetljivija na situacijske uvjete, lakše reagira osjećajima, to više što su njezini osjećaji često pod utjecajem hormonalnih promjena. Svoje osjećaje malo skriva: ako je radosna, smije se; ako je žalosna, plače. Odatle i opet nesporazumi. Žena optužuje muža za beščutnost, on nju za histeričnost. Dva su područja na kojima su te razlike osobito izražajne: radno mjesto i patnja.

Što se radnog mjesta tiče, muškarca zanima posao, a ne suradnici. Budući da mu se čini da se žena inače ne razumije u njegov posao, malokad priča o svom radu. Žena to može protumačiti kao zatvorenost, nepovjerenje.

Naprotiv, ženu i na radnom mjestu više zanimaju suradnici, osobe nego posao. Ona će navečer znati ispričati tisuću detalja o ljudima, što može muža navesti na ljubomoru.

Suočen s patnjom, muškarac nastoji nešto učiniti za patnika. Kad mu se čini da ne može više ništa učiniti, postaje nesiguran i nemoćan. On će dijete odnijeti liječniku i sve će učiniti, ali jedva da će moći tiho prosjediti noć pokraj djetetova kreveta. Naprotiv, žena zna biti tiho prisutna i onda kad se nema više što učiniti. (I pod Isusovim križem stajale su njegova majka i žene).

Spomenut ćemo još razlike u religioznom doživljavanju. Religija muškarca je religioznost djela. Svoju kršćansku svijest pokazat će tako da će nešto učiniti za Crkvu. Molitve i pobožnosti za sebe manje ga privlače. Žena se pak više susreće s Bogom u svagdanjem životu. Njoj su važne i obiteljske molitve i vanjski znakovi religioznosti, kao raspelo ili slika na zidu. Muškarac to ne razumije, optužuje je za pretjeranosti, bigotnost.

KRIZA IDENTITETA ŽENE

Osnovni psihički problem suvremene žene možda i nije nejednakost spolova, nego prije svega kriza njezina identiteta. Promotrit ćemo tu krizu s triju vidika: žena domaćica, žena majka i žena redovnica.

Kriza identiteta žene-domaćice

Razvoj identiteta počinje od ranog djetinjstva, a jedna od snažnih potpora jesu one poruke koje roditelji šalju djeci o tome kakva su i kakva trebaju da budu, tj. kakve se uloge od njih očekuju. Djeca već u ranom djetinjstvu nauče od roditelja što treba da misle o sebi i kako treba da žive. I stvarno, većina se ljudi zadovoljava time i tako živi da misli i čini ono što su im rekli da je dobro. Ukratko, žive po *životnim pravilima* usađenim im od roditelja. Ako su ta pravila ili funkcionalna, čovjek ih ne stavlja u pitanje. Tako djevojčice koje stalno slušaju poruke »već ćeš naći nekog dobrog čovjeka koji će se o tebi brinuti« začudo uglavnom i nađu takvog muža, a možda prihvate i ovakva pravila: »novac, politika i trgovina nisu za ženu« pa to spremno prepuštaju muževima. Ali od roditelja nerijetko se čuju i ovakve životne mudrosti: »Muškarci su samo velika djeca« ili: »Ako ga dobro hraniš, nećeš imati s njim problema«. Na temelju takvih životnih mudrosti mnoge žene žive u mirnom braku. Ako pak brak nudi premalo zadovoljstva, i za to postoji životna mudrost: »Nađi svoju radost u djeci«.

Nažalost, ima i manje plemenitih pravila za žene. Ima roditelja koji već odrana usađuju u dušu kćeri ovakve mudrosti: »Svaki muškarac je podlac« ili: »Nemoj se nikad pouzdati u muškarce, oni će te iskoristiti i ostaviti na cjedilu«. I djevojčica odraste u toj mudrosti spremna da nauči »baratati« s drugim spolom.

Ta su pravila donedavna nekako funkcionirala, iako nikad savršeno, pa

su mnoge žene, ako ne i s oduševljenjem, onda bar s rezignacijom prihvatile svoju ulogu, dapače identitet domaćice, supruge i majke. No taj se identitet poremetio. Nastalo je, vjerujemo spasonosno, nezadovoljstvo među ženama zbog takvog identiteta. Kad su žene vidjele da im takve i slične životne mudrosti zapravo zatvaraju vrata prema društvenoj jednakosti, rješenje su neke najprije vidjele u borbi za pravo glasa, kasnije u borbi za oslobođenje žene od »tiranije domaćinstva«. No uskoro su morale uvidjeti da se zapravo malo što promijenilo u njihovoj situaciji stjecanjem prava glasa jer su glasovale onako kako su im to muževi rekli, a izlaskom iz domaćinstva samo su si natovarile na leđa dvostruki posao, budući da ih je domaćinstvo i dalje čekalo nakon radnog vremena. Posljedica te prijevare bila je opće nezadovoljstvo i pobuna protiv svega onoga što društvo drži o braku, obitelji, seksualnom životu i djeci, jer im se činilo da su sve to zapreke koje ih sprečavaju u postizanju punine života.

I odjednom je postalo strahovito teško djevojkama (usporedo s njima i mladićima) da se odluče o svojem identitetu: tko su one zapravo? Već su im majke bijesne i nezadovoljne svojom ulogom, pa ni ne nastoje više svoje kćeri opskrbiti spomenutim životnim mudrostima. Ali zašto je zapravo postala tako teška i odvratna ona uloga koju je u prošlosti većina žena ipak bila voljna prihvatiti, tj. uloga domaćice? Čini se da odgovor na to tjeskobno pitanje treba da se traži u iskrivljenoj ljestvici vrednota. Konkretnije: neke kreposti, vrline, osobine i sposobnosti proglašene su »ženskima«, uz prizvuk nevažnoga, banalnoga, sporednoga. Naprotiv, druge neke vrline proglašene su muškima, stoga važnima i ozbiljnima. A nažalost, čini se da je upravo to jedan od razloga zašto nam svijet ide naopako – nedostaju nam neke bitne vrline.

Prema poznatoj engleskoj publicistici, majci devetero djece, Rosemary Houghton, prva zadaća kršćanske žene jest – da postane svjesna svoga zvanja i poslanja unutar kršćanske objave. Ali u ovom času povijesti one moraju pridonijeti nešto sasvim konkretno i novom boljitku svijeta. Upravo zbog toga što su žene donedavno bile odsutne iz političkih odluka i danas su, ne moraju imati nikakav osjećaj krivnje s obzirom na promašenost mnogih takvih odluka. A te odluke često su plod odsutnosti upravo tzv. ženskih kreposti: sućuti, brige, osjećaja za lijepo, svijesti o postojanju intuitivne i iracionalne stvarnosti. Muški interesi u kulturi bili su više novca i više vlasti, proglašavajući istodobno nebitnima, dapače glupima žensku brižljivost i intuiciju. Stoga su nam upravo danas potrebne žene da rehabilitiraju te kreposti kao *ljudske prioritete* i da tako spase ne samo sebe, nego i čovječanstvo, koje bez njih diše samo s pola pluća.⁹

Jasno, mnogim ženama neće se svidjeti zamisao koja ih veže s aktivnostima koje nose na sebi biljeg »ženskoga« jer im se čini kao da se time predaju. Međutim, kada su muškarci sućut, strpljivost i brižljivost označavali kao

9 Usp. R. HOUGHTON, »A jövő asszonyai« (Žene budućnosti), u *Mérleg*, 1973, str. 327-340. Izvornik se nalazi u časopisu *Doctrine and Life*, lipanj 1973, str. 316-326.

»ženske kreposti«, nerijetko su šutke dodavali kako su žene »dobre samo za to«. Bilo bi glupo kad bi i žene tako mislile. Njihov identitet ne ovisi o tome što drugi o njima misle, nego o tome što one misle o sebi.

Ono što smo dosad rekli daje već naslutiti koje bi poslanje za ženu danas bilo u skladu s Evandeljem. Ako se odluči za brak, zrela žena ne čini to zbog toga što traži zaštitnika ili zbog nekih mitova o sretnom braku, nego zato jer u tome vidi put svojega posvećenja zajedno s mužem i djecom. Budući da posjeduje »osjećaj za upravljanje životom«, žena može postati izvorište nove kršćanske zajednice. Potrebni su nam takvi domovi. Dvoje je potrebno za stvaranje takve zajednice koje nije bijeg od svijeta, nego središte života u nadi, kamo će rado navraćati i drugi. Ukratko, potrebne su nam domaće crkve poput onih u prvim kršćanskim vremenima, koje su mjesta prijateljstva, gostoljubivosti, razgovora, koje mogu pružiti utjehu, ohrabrenje, pomoć. Na sreću, ima sve više takvih obitelji, a obično je žena ta koja stvara ozračje potrebno za tu atmosferu.

No protega ženskog identiteta kao žene-domaćice ima i svojih šire značenje i svjetsku perspektivu. Margaret Mead, svjetski poznati antropolog, žena i majka, govoreći o novom pozivu žene domaćinske značajke ženske duše, tj. to da čuva, planira, poljepšava i poboljšava, vidi to u svjetskim razmjerima: žena mora u sebi otkriti tu zauzetost za čitav svijet i otkriti svoj novi identitet – *domaćica svijeta*.¹⁰

Vrijedno je zaustaviti se još malo na toj ideji o ženi-domaćici, jer se zbog toga događaju najžešći okršaji i upravo je taj vidik ženskoga identiteta izgubio najviše na svojoj cijeni. Nekad je domaćica bila pravi stručnjak, majstor i umjetnik u istoj osobi: od pripreme hrane, spremanja zimnice, šivanja, tkanja i pletenja do uređenja interijera. Danas se te vještine podcjenjuju jer se poistovjećuju s izguranjem žene iz društvenoga, javnog života. Međutim, danas, kad smo izručeni milosti i nemilosti masovne proizvodnje konfekcijske hrane sumnjiva okusa i kakvoće, ponovno raste vrijednost i zanimanje za domaću kuhinju, za domaće okuse, za napatke naših baka, za nepatvorenom hranom. Nema većeg ponosa nego kad se ljudi u gradovima mogu pohvaliti svojim prijateljima: ta mrkva je iz našeg malog vrta oko vikendice, vlastita proizvodnja. Raste cijena i ručnim radovima i drugim rukotvorinama. Sve to svjedoči o gladi za nepatvorenim i lijepim stvarima. I premda to nisu isključivo ženski poslovi, čini se da jedino još one imaju mogućnost i sposobnost da otkriju i sebi i djeci i svima nama *radost istinskog stvaranja*, radost koja se rađa iz spretnosti ruku, očiju i pameti. Nije to sitnica. Time što se predajemo teroru masovne proizvodnje, mi žrtvujemo jedan važan dio naše ljudskosti. Ponovno osvajanje tog terena izvor je velike nade i pobjede ljudskosti u budućnosti. A osobito je to važno za odgoj djece u istinskoj kulturi, koja se kod njih svela na klišeje i nesavršene

10 Usp. M. MEAD, »A nő vóltózo szerepe – túl a háztartáson« (Promijenjena uloga žene – s onu stranu domaćinstva), u *Mérleg*, 1972, str. 135-143. Izvornik se nalazi u časopisu *Dialogue* (Washington), 1970, 4.

znanstvene mitove. I opet su žene te koje su još i nehotice psihički ukorijenjene u svijetu koji zna cijeniti ljudsku spretnost i kreativnost. U interesu je svih nas da žene pobijede sve predrasude koje se vežu za domaćinske spretnosti i da puste slobodan mah svojoj kreativnosti.

Identitet žene-domačice ima i svoj treći vidik – *brizljivost*. U posljednjih pedeset godina mnogo se pisalo o promjenama u ulozi žene koje su je činile sve slobodnijom *od* domaćinskih poslova *za* preuzimanje najrazličitijih zanimanja izvan kuće. Pritom se zaboravilo na sve one promjene koje su tekle usporedo s tim preobrazbama, a koje mogu imati dalekosežne posljedice za dobrobit čitavog čovječanstva. U eri kad moramo ubaciti sva raspoloživa sredstva za spasavanje života i kulture s pravom se nameće pitanje što se dogodilo s klasičnim ženskim ulogama i funkcijama kao što su skrb za djecu, njega bolesnika, spremanje umirućeg i pokojnika, pomaganje roditelji, smirivanje posvađenih blagošću i mudrošću, odabiranje Bogu posvećenog života u službi drugih? Već samo nabranje i imenovanje tih službi može u nekome izazvati odbojnost. No to nas ne smije kočiti u tome da se zamislimo nad nekim promjenama koje se zbivaju pred našim očima.

Prva promjena službe žene, koju smo nazvali brizljivost ili skrb, za druge, bila je proširivanje kruga odgovornosti žene domaćice. Od početne brige za malu djecu i pripreme hrane za ukućane krug odgovornosti žene sve se više širi: najprije je to briga za mlade i njihova zaštita mladih, zatim skrb, za bolesne i starce. U tim službama osobito su našle ispunjenje one žene koje su prešle dob rađanja pa su se bez opterećenja mogle posvetiti skrbi o sve većem broju potrebnih. I unutar Crkve, kad god bi se pojavila pojačana svijest o potrebi skrbi brige za siromašne, siročad i bolesne, većinom bile su žene one koje su bile spremne staviti se potpuno u njihovu službu. Primjere ne treba tražiti u dalekoj prošlosti: tu su Majka Terezija i druge velike žene našeg stoljeća. Klasične uloge žene zatim se proširuju zvanjem bolničarke i učiteljice. U SAD bile su hrabre starije žene prve koje su digle svoj glas protiv robovlasničkog sistema, protiv zapošljavanja djece. One su se borile za socijalnu pomoć, za zakone, za igrališta, za knjižnice svojim štitičenicima. Mnoge od njih nisu se nikad udavale da bi svoj život mogle potpuno posvetiti pomaganju što većem broju potrebnih.

Već spomenuta Margaret Mead pronalazi da se žene bolje snalaze u tzv. zatvorenim sustavima nego muškarci. Generacijama su žene učile kako treba stvarati zalihe, brinuti se za sutra, za sljedeću godinu i kako da održavaju ravnotežu između izdataka i potreba svojih ukućana. Žena instinktivno zna da se može preživjeti samo uz stalnu brigu. Ona ima instinkt očuvanja postojećeg, instinkt konzerviranja. Ona je stoga čuvarica života, čuvarica vrednota. No danas je sve manje ostava i vrtova, peradi i štala. Ne treba spremati zimnicu. Žena se pita što joj je činiti, gdje je sada taj njezin zatvoreni sustav što ga mora održavati, čuvati, poljepšavati? Margaret Mead joj odgovara: to je čitav svijet. Njega treba čuvati i gajiti kao zatvoreni sustav, kao svoje domaćinstvo. Žene moraju sebe i druge uvjeriti u to da je jedna od središnjih vrednota upravo odgovorna brizljivost. To ne znači

da žene trebaju odsad preuzeti vođenje politike i ostale poslove svijeta, nego treba da razviju takve nove partnerske odnose s muškarcima da mogu zajedno s njima planirati i misliti u velikim perspektivama, svjetskim razmjerima.¹¹

Kriza majčinstva

Drugi oslik krize identiteta žene jest kriza identiteta žene-majke. Nažalost i majčinstvo je bilo često isprika da se od žene oduzmu sve druge funkcije. Ali to nije razlog da ga žene odbace ili obezvrijede, jer kao posljedica toga žena može stvarno postati loša majka i svoje nezadovoljstvo prenijeti i na svoju djecu. Žena koja zna da je Bog ljubi može dati čitavo svoje biće svojoj djeci.

Mi možemo beskrajno raspravljati o ispravnom odgoju; o tome koliko dugo smije majka biti odsutna a da to ne naškodi psihičkom razvoju djeteta, ali to su sve zapravo sporedni problemi, koji će se automatski riješiti kad žena ispravno shvati svoje majčinstvo, budući da onda sama svojom osobom postaje odgojem. Nije uvijek bilo vjeronauka i religioznog odgoja u školi; djeca su uz majke postajala religiozna, kršćani, sveci.

Zašto je majčinstvo došlo u krizu? Zanimljivo i uvjerljivo tumačenje za tu pojavu predlaže talijanska psihologinja Luigia Camaioni.¹² Majčinstvu, zajedno sa seksualnošću, pripisuju se snažni biologijski temelji, shvaćajući ga gotovo kao »sudbinu«. Pritom se majčinstvo izjednačuje s »biti dobra majka«. Ali od žene se ne traži da se sprema na svoje majčinstvo, osim možda da usvaja neke praktične upute. Kad bi, međutim, biologijski model majčinstva bio ispravan, tomu bi trebalo odgovarati i psihičko doživljavanje svih momenata tijekom majčinstva: u trudnoći, u rađanju, u puerperiju. Međutim u stvarnosti nije tako. S obzirom na psihičke procese žena prolazi niz promjena: od osjećaja usamljenosti za vrijeme trudnoće i osjećaja praznine koji obično slijedi porođaj do osjećaja ravnodušja prema novorođenčetu od njega. Tom osjećaju nedoraslosti vlastitom majčinstvu pridonose i visoko tehnizirane bolnice, u kojima se roditelja osjeća bolesnicom kojoj se događaju neugodne stvari. Sve se više čuju glasovi da upravo takav pristup ženi stvara poznatu pojavu depresije poslije poroda, a ne hormonalne promjene.

Spomenutoj prikladnosti pridružuju se stalne poruke iz masovnih medija o idealu »dobre majke«, to je obično povezano s novčanom dobiti, uz promicanje ovakvog ili sličnog sadržaja: »Dobra majka kupuje ovakve peletnice«; ili se pak djeci u usta stavljaju rečenice: »Moja mama je najbolja majka jer mi kupuje čokolino« i sl. Sve to i još mnogo drugih okolnosti stvara u ženi nelagodan osjećaj da zapravo nije dobra majka: ne zna rađati

11 M. MEAD, nav. dj. str. 140.

12 L. CAMAIONI, »Imparare la maternita«, *Psicologia Contemporanea* 7 (1980), 37, pp. 22-25.

ni brinuti se o djetetu – svi drugi to bolje znaju od nje. Jasno je da je takav pristup rađanju i odgoju djece doveo u krizu majčinstvo odnosno identitet žene-majke. Kako se izvući iz te zamke? Tako da žena nauči biti roditeljica i majka. Ukratko, treba se učiti majčinstvu, spremati se za nj. A to učenje uključuje tri stvari.

Prvo, žena treba da usvoji niz informacija i znanja o tome što se zapravo događa u njezinu tijelu i duši za vrijeme trudnoće, porođaja i prvim danima majčinstva. Stjecanje takvih znanja danas je to potrebnije što djevojke i mlade žene imaju sve manje mogućnosti da vide porod, da mu prisustvuju iz bliza, neposredno, kao što je to bilo moguće nekad. Dok su žene većinom radale kod kuće, tom događaju su znale prisustvovati i druge žene, a nerijetko i starije kćeri. Sve je bilo manje tabuizirano nego sada kad se samo šapuće o tome što se to događa u sobi za porođaje. A u velikim obiteljima, s mnogo djece, djevojke su već vrlo rano bile upućene ne samo u tajne brige maloj bebi, nego su često same znale preuzimati odgovornost za njih umjesto majke, pa su vrlo brzo naučile brinuti se o djeci.

Drugo, učiti majčinstvo uključuje mogućnost da se vlastito iskustvo podijeli s drugima. Pritom ne mislimo na stručne razgovore s ginekologom ili psihologom, nego na mogućnost da trudnice i mlade majke mogu podijeliti svoje iskustvo s drugima trudnicama i mladim majkama. U tome smislu u našim bi obiteljskim savjetovalištima bilo korisno imati i klubove trudnica i mladih majki, a ne samo stručno individualno savjetovanje.

Treće, učiti majčinstvo uključuje pravo i mogućnost žene da rodi u »humanim uvjetima«. Danas se mnogo govori i piše o pravu umirućih na smrt u humanim uvjetima, tj. kod kuće, okruženih dragim osobama, a ne prikopčanih na bezdušne aparate u bolničkom ambijentu. Slično pravo zasad ne daje se još porodilji ni bebi. Žena bi trebala imati mogućnost da u dogovoru s mužem i sa svojim ginekologom odluči hoće li roditi u bolnici ili radije kod kuće, želi li da oko nje budu druge osobe od povjerenja, npr. majka, sestra, možda čak muž. Bilo bi također poželjno da uvijek iste osobe prate njezinu trudnoću od početka i da one budu prisutne i pri porodu.

Ukratko, put da se nanovo otkrije jedinstvena vrijednost i neprocjenjiva ljepota majčinstva jest taj da žena ponovno postane *protagonist*, akter majčinstva, a ne pacijent. Ona žena koja živi svoju trudnoću i porod kao emocionalno važno razdoblje svojega života imat će i veću motivaciju za majčinstvo i snagom te motivacije postat će bolja majka.

No željeli bismo dodati nešto analogno onome što smo rekli o ponovnom otkrivanju i obogaćivanju identiteta žene kao domaćice, tj. o tome kako mora u sebi otkriti zvanje da bude domaćica ovoga svijeta. Tako bismo ovdje rado dodali da žena mora nanovo otkriti u sebi ono što je Eva, naša pramajka, nosila već u svojem imenu: majka svih živih. To *univerzalno majčinstvo* može ispuniti ženu beskrajnim horizontima za ostvarenje same sebe. Dokaz za to su tolike žene koje su posvetile sebe Bogu radi majčinske brige za sve ljude. No to nas vodi do trećeg vidika krize identiteta žene, a to je kriza identiteta žene-redovnice.

Kriza identiteta žene-redovnice

A što je s redovnicama? I one su upale u duboku krizu identiteta. Muče se, raspravljaju o svojem poslanju, eksperimentiraju, mijenjaju i skidaju uniformu, napuštaju ovo ili ono, pokušavaju uvesti nešto novo u zajednički život, no kao da sve to malo pomaže: zvanja ima sve manje. Ali autentična kršćanska težnja za posvećenim djevičanstvom za druge uvijek nanovo zahvaća velike ženske duše. Svijetu su one potrebne osobito danas kada smo kako-tako nadvladali predrasudu da je redovnički život bijeg od ponižavajuće seksualnosti. Potrebna nam je univerzalna ljubav zajednica koje su pronašle sebe u Kristu, potrebna nam je njihova nada i ohrabrenje. A to je jedino moguće ako žene uđu u to zvanje kao puni ljudi. No pogledajmo prije ukratko neke uzroke krize identiteta redovnica, da bismo onda naznačili i neke sugestije za njezino razrješenje.

Prvo pitanje koje treba raščistiti jest motiv zbog kojih neka djevojka ili žena odabire redovnički poziv. Analizirajući motive odnosno sklop prilika koje mogu stajati u pozadini odluke neke žene da uđe u samostan, nalazimo različite kategorije.

Netko može ući u samostan zbog toga što ima negativan stav prema braku. Obično je riječ o infantilnoj osobi, koja kao takva nije sposobna ni za radosno djevičanstvo. Kao mogući razlog katkad se pojavljuje i manjak prilike da se djevojka uda, premda je to željela. To se može dogoditi zbog toga što su se morale brinuti za stare roditelje pa je vrijeme udaje prošlo ili su živjele u zatvorenom svijetu pa se nisu kretale u muškom društvu. U biti su zdrave, ali će svoje redovništvo vjerojatno živjeti s blagim okusom nezadovoljstva i trajne frustracije.

Ima međutim djevojaka i žena koje se svjesno odriču braka zbog drugih vrednota, bez obzira na to da li će to biti redovnički život ili drugi oblik samostalnog života. Važno je da je odluka stvorena zbog ljubavi prema drugima, prema Gospodinu. Osnovni pokazatelj osjećajne zrelosti jest oblativna ljubav, tj. ljubav koja se zna žrtvovati za druge. Može se stoga ustvrditi da je neka žena zrela onda kada u žarištu njezina života stoji ljubav prema nekome: prema mužu i djeci, prema bolesnicima, prema Kristu i ljudima redovnice koja se njemu posvećuje za druge.

Drugo pitanje ili uzrok krize žene-redovnice jest sadašnje stanje žene u redovničkom životu. Sociolog Scarvaglieri tvrdi da današnje stanje žene u društvu i u Crkvi nije prirodno stanje, nego društveno uvjetovano.¹³ Općenito bi se moglo reći da je položaj žene u redovničkom životu odražaj njezina statusa u općedruštvenom kontekstu, a to znači da postoji određena diskriminacija. Ne ulazimo u analizu tih diskriminacija, jer to prelazi okvire našeg predavanja. Radije bismo htjeli uočiti neke nove tendencije koje već daju naslutiti obrise novog identiteta.

13 Usp. G. SCARVAGLIERI, *La religiosa e la condizione femminile*, Roma, Rogate, 1982.

Prvo, raste svijest o vlastitom identitetu, a očituje se u prvome redu u nastojanju da se duhovni život redovnice živi više u skladu sa ženskom naravi. Donedavno su gotovo svi autori duhovnog života i učitelji duhovnosti bili muškarci (izuzevši neke iznimke, npr. Sv. Tereziju Avilsku). Asketske knjige pišu muškarci, pa mnoge takve knjige naglašavaju muške kreposti, a zanemaruju tipično ženske: ljubav, darivanje, sućut, brižljivost.

Raste svijest o tome da svjedočenje redovnice mora biti stvarno, a ne folklorno. Taj folklor očituje se u pretjeranom naglašavanju važnosti uniforme, klauzure, tipa kuće, što nerijetko smeta stvarnoj prisutnosti. Klasični ženski samostani (a i muški) više odgovaraju određenoj »duhovnoj sebičnosti« nego stvarnom svjedočenju Evanđelja. Novo usmjerenje mnogih redovnica ide za tim da se poruše svi ti zidovi koji dijele redovnice od svoje okoline. Stoga danas imaju određenu privlačnu moć svjetovni instituti. Takva prilagodba ne znači nužno posvjetovnjačenje. Izbor Crkve da bude siromašna sa siromasima teško se može ostvariti životom u palačama, stvarnim bilo simboličnim, već se može oživotvoriti samo tako da se side u taj svijet.

Raste svijest o potrebi organizacijske autonomije, što znači da bi trebalo izbjegavati izvanjsko miješanje u nutarnji život ženskih ustanova. Ta autonomija ne znači neovisnost o crkvenim autoritetima, nego znači upravo suprotno: sudjelovanje u tom autoritetu isto tako kao što redovnici sudjeluju. Znači to također neovisnost o »muškoj grani« (gdje toga ima) u unutrašnjoj organizaciji (dakako, ostaje zajednička duhovna baština), što znači da vizitatori ne bi trebalo da su muškarci.

Raste konačno i svijest o potrebi pristupa kulturi. Sestrama treba bez razlike i diskriminacije omogućiti pristup i akademskim stupnjevima na temelju osobnog i zajedničkog interesa u skladu s ciljem i usmjerenjem reda.

Na temelju tih novih tendencija polako se naziru orisi novog tipa sestre. Dakako, to neće nastati odjednom, nego postupno, u kontinuitetu s prošlošću. Evo nekih oznaka te nove redovnice: a) postoji tendencija da se živi u manjim, a ne u mamutskim zajednicama – ta manja zajednica uzdržavat će se svojim radom, a bit će uključena u neposredni apostolat prema potrebi ambijenta; b) formacija mlade sestre vodit će brigu ne samo o intelektualnim potrebama nego i o osjećajnim i ljudskim potrebama; c) proširit će se područje rada kao posljedica profesionalne spreme. Utješno je uočiti da su ti obrisi već vidljivi i kod nas.

Kad je riječ o idealima čovječnosti, model za to nikad ne može biti prosjek, nego idealna jedinka. Najidealnija jedinka čovječstva jest Isus Krist. Svaki onaj koje sebe mjeri njime približava se čistoj vrijednosti. Posvećeno djevičanstvo upravo to svjedoči u svijetu: da jedina je naša mjera Bog. Ako smo za prijašnja dva vida ženskog identiteta rekli da je rješenje u sve univerzalnijim vizijama – biti domaćica svijeta i biti majka svih živih – onda bismo ovdje najradije ovako rekli: redovnički identitet mjeri se Božjim mjerilima, što na psihičkoj razini znači da redovnica mora nanovo otkriti da je ona *sestra svih ljudi*.

ZAKLJUČAK

Razmišljali smo o ženama. Teško je reći, da je to bila posve znanstvena ili stručna analiza. Ima, naime, stvarnosti u ljudskome životu koje izmiču znanstvenome pristupu. Takva stvarnost je: biti čovjek. Jer čovjek se nastavlja i tamo gdje svaka znanost prestaje: u svojoj intimi, u svojim odnosima, u svojoj transcendentalnoj projiciranosti. I upravo polazeći od te transcendentalne protege žene, htjeli bismo završiti ovo glasno razmišljanje. Nitko ne niječe da je žena bila i danas još često jest podređena u svojem društvenom položaju. Nitko ne niječe ni to da je ona bila i dandanas još jest marginalizirana, svedena na neke svoje funkcije. A mogli bismo nabrojiti još mnogo toga što ne valja u pristupu muškaraca ženama. No ovog časa usudujemo se ustvrditi da su to zapravo sporedni problemi. Glavni problem jest u krizi identiteta same žene, tj. u tome kako ona sebe shvaća, bez obzira na to što drugi o njoj misle. A iz toga onda slijedi da i rješenje mora pronaći ona sama, u sebi, u svojoj ljudskoj naravi i ženskoj ličnosti. Rješenje se kršćanske perspektive može ovako skicirati: žena treba da vidi svoje poslanje kao ljudsko poslanje u Kristu te da tako pronađe svoju jedinstvenost, svoje dostojanstvo i svoju radost. To nije lak posao, ali jest vrijedan svakog truda. To je jedini put. Svijetu još nikad nisu bila potrebija sva ona svojstva koja najbolje razumiju žene, a koja mogu razviti samo ako nastoje slijediti čitavo Isusovo čovječstvo. Jedino će u Evandjelju naći istinske »životne mudrosti« i pravila koja oslobadaju od svih spona i vraćaju svakom čovjeku njegovo iskonsko i istinsko dostojanstvo: djeca se Božja zovemo i jesmo, svi, bez iznimke.

THE PSYCHOLOGY OF WOMEN

Mihály Szentmártoni

Summary

The assertion is made that the problem is not the difference between men and women but the knowledge and acceptance of the unique and positive characteristics of a woman's soul. In the first section, the author discusses the attitudes in differential psychology of the sexes through biological and sexual differences. In the second section, there is a discourse on the identity crises women encounter in various roles: homemaker, mother and nun.